

**การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่พิเศษ
อุทยานประวัติศาสตร์ชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร**
**Creative development of local food products by participating
in the Nakhon Chum Community Historical Park Special Area
Kamphaeng Phet Province**

สมบัติ กันบุตร^{1*}, น้าฝน รักประยูร², รัฐพงศ์ ปกแก้ว³ และสุภารัตน์ อำนาง⁴
(Sombat Kanbute^{1*}, Namfon Rukprayoon², Rattaphong Pokkaew³
and Suparat Umnat⁴)

^{1,2}สาขาการตลาด มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ

^{3,4}สาขาวิชาเทคโนโลยีการอาหาร มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ

อีเมลผู้แต่งหลัก : sombat_kan@yahoo.com เบอร์โทร : 08 2383 2465

วันที่รับบทความ 17 กุมภาพันธ์ 2565
Received: Feb. 17, 2022

วันที่รับแก้ไขบทความ 17 พฤษภาคม 2565
Revised: May. 17, 2022

วันที่ตอบรับบทความ 18 พฤษภาคม 2565
Accepted: May. 18, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1) พัฒนาและส่งเสริมผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์ชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร 2) ยกระดับการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมและถ่ายทอดเทคโนโลยีให้มีความหลากหลาย โดยใช้วัตถุดิบภายในชุมชนนครชุม สำหรับวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จากกลุ่มตัวอย่างประชาชนในพื้นที่ศึกษาจำนวน 100 คน จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ และข้อมูลเชิงเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและจัดลำดับความสำคัญ จากการศึกษาพบว่า การพัฒนาอาหารจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารจากศักยภาพด้านวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผลการศึกษาจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าการพัฒนาอาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนนครชุมเพื่อเป็นการต่อยอดวัฒนธรรม ในการเสริมจุดแข็งที่จะต้องเร่งรัดดำเนินการตั้งแต่ในระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพราะวิถีชีวิตที่หลากหลายของชุมชนนครชุมและวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา และวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ศักยภาพในการผลิตสินค้าอาหารท้องถิ่นมีคุณภาพอยู่ในระดับหนึ่งที่ใช้เทคนิคและวัตถุดิบท้องถิ่นในชุมชนนครชุม การถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะในการพัฒนามาตรฐานของผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นของชุมชน ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีดังนี้ 1) ด้านผลิตภัณฑ์ พบว่าผลิตภัณฑ์มีหลากหลาย และหลายขนาด รสชาติ คุณภาพ อยู่ในระดับมาก (3.78) 2) ด้านราคา พบว่าการตั้งราคาให้มีหลายระดับและการติดราคาไว้อย่างชัดเจน ราคาเหมาะสมกับคุณภาพสินค้า อยู่ในระดับมาก (3.76) 3) ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายพบว่าตลาดในชุมชน การออกบูธของการท่องเที่ยว งานแสดงสินค้าร่วมกับหน่วยงานของรัฐ อยู่ในระดับมาก (3.67) 4) ด้านการส่งเสริมการตลาด พบว่า มีการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาสื่อต่าง ๆ ในการเข้าถึงลูกค้ากลุ่มเป้าหมายหลากหลายและมากขึ้น อยู่ในระดับมาก (3.60)

คำสำคัญ: การพัฒนาผลิตภัณฑ์; อาหารท้องถิ่น; การสร้างสรรค์; การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

The objectives of this research article were 1) to develop and promote creative local food products by participating in the Nakhon Chum Community Historical Park Special Area. Kamphaeng Phet Province 2) Upgrading the development of creative local food products by participating and transferring technology to be diversified using raw materials within the Nakhon Chum community for this research, it is a qualitative research. by using a qualitative research methodology from a sample of 100 people in the study area through in-depth interviews. observation and documentary information Analyze data with content analysis and prioritize the study found that Food development from local wisdom is the development of food products from the potential of local food materials. The results of the study from objective number 1 revealed that the creative local food development in the Nakhon Chum community was to enhance the culture. In strengthening the strengths that must be expedited from the upstream, middle, and downstream levels because of the diverse lifestyles of the Nakhon Chum community and the culture that has been passed down from generation to generation, and the second objective is that the potential of producing local food products There is a certain level of quality that uses techniques and local raw materials in the Nakhon Chum community. The transfer of knowledge and skills in the development of standards of local food products of the community the marketing mix factors are as follows: 1) Products It was found that the products were diverse and of various sizes, tastes, and quality were at a high level (3.78). 2) Price, it was found that the price was set at several levels and the price was clearly marked. The price was suitable for the product quality. at a high level (3.76) 3) As for distribution channels, it was found that the community market tourism booth Trade fairs with government agencies at a high level (3.67) 4) In terms of marketing promotion, it was found that there were public relations. Developing various media to reach more and more target customers at a high level (3.60)

Keywords: Product Development; Local Food; Creativity; Community Engagement

บทนำ

การพัฒนาศักยภาพชุมชนและบุคลากรในท้องถิ่น โดยนำหลักการของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์และพัฒนาสินค้าเข้ากับการท่องเที่ยว โดยชุมชนในเขตมรดกโลกด้านวัฒนธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถสร้างโอกาสและคุณค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่การท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมได้ โดยการมีส่วนร่วมกับท้องถิ่น (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550, น.87)

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบและวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดที่องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. กำหนดเป็นพื้นที่ต้นแบบนำร่องและผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพมาระดับหนึ่งแล้ว แต่ยังพบปัญหาในการดำเนินการจึงให้พื้นที่นั้นต่อยอดให้เกิดการยกระดับขีดความสามารถทุนมนุษย์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้รู้จัก และสามารถเป็นของที่ระลึกและสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์ในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกโลกด้านวัฒนธรรมให้มีขีดความสามารถที่สูงขึ้น มีชมรมต้นแบบ 1 ชุมชน ได้แก่ ชมรมชนครชุมในจังหวัดกำแพงเพชร คือเป็นชุมชนที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นชุมชนต้นแบบด้านกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น และพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นให้เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์ ปัญหาที่พบในปัจจุบันคือการพัฒนาด้านกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นชุมชนยังไม่น่าสนใจ บรรลุเกณฑ์การตลาดและการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ ให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวและผู้บริโภคได้ ซึ่งทรัพยากรในท้องถิ่นมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมตามวิถีชุมชนแต่ละท้องถิ่น โดยมีจุดดึงดูดและจุดเด่นเป็นองค์ประกอบร่วมกับอุทยานประวัติศาสตร์ในพื้นที่ ช่วยสร้างโอกาสการพัฒนาการตลาด การสื่อสารการตลาดและเพิ่มศักยภาพ การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นชุมชนไปยังผู้บริโภค จนถึงสนับสนุนการท่องเที่ยวในชุมชน โดยเฉพาะเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจในการจัดการผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นชุมชนและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้โดดเด่นต่างในเชิงสร้างสรรค์ เพิ่มมูลค่าและให้ดูสะอาดตา ได้รับการยอมรับตามมาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น เพื่อสร้างคุณภาพในผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นและการบริการสามารถรองรับนักท่องเที่ยว และการอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมชุมชนให้คงอยู่อย่างมีความภาคภูมิใจและหวงแหนทรัพยากรของตนเอง (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 - 2564, น. 65))

ดังนั้นพื้นที่เป้าหมายชมรมชนครชุมที่มีปัญหา ในการพัฒนาอาหารท้องถิ่นเพื่อตอบโจทย์ของนักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป เช่น การถนอมอาหาร การยืดอายุอาหาร การเล่าเรื่องราว และการสร้างจุดเด่นของผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นครั้งนี้ จะช่วยทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในการจัดการด้านกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นชุมชนด้วยตนเอง ให้มีตามมาตรฐานรับรอง และสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นกับผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นในชุมชน ในเขตพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เพื่อพัฒนาการตลาดและการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการให้กับนักท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ชมรมชนครชุมจังหวัดกำแพงเพชร

วัตถุประสงค์

1. พัฒนาและส่งเสริมผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์ชมรมชนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร
2. ยกระดับการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมและถ่ายทอดเทคโนโลยีให้มีความหลากหลายโดยใช้วัตถุดิบภายในชมรมชนครชุม

ขอบเขต

การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์ชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร มีขอบเขตการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. การวิจัยครั้งนี้ได้รวบรวมข้อมูลในพื้นที่ชุมชนในจังหวัดกำแพงเพชร มีชมรมต้นแบบ 1 ชุมชน คือ ชุมชนนครชุม

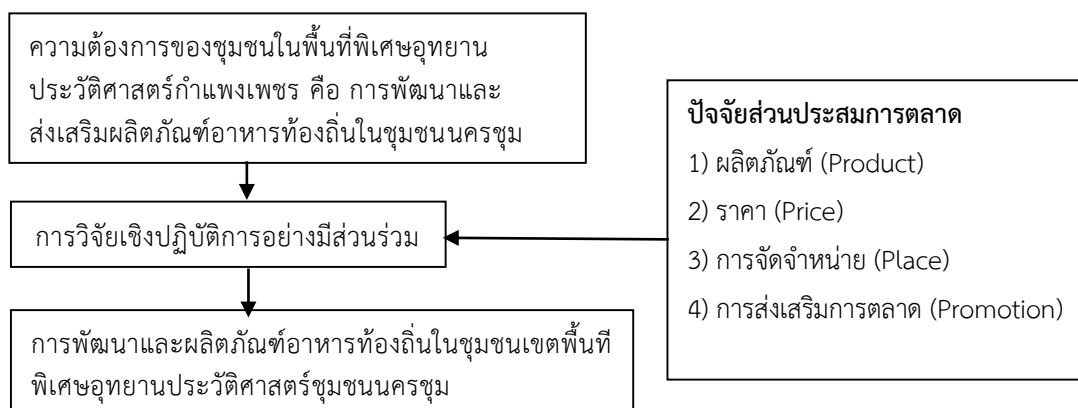
2. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลักของการศึกษาค้นคว้านี้ ประกอบไปด้วยผู้ให้ข้อมูลจากสมาชิกผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นในชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้บริหารจากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. ผู้นำชุมชนจำนวน และชาวบ้านที่สนใจสมัครใจเข้าร่วม และเยาวชนนักสื่อความหมายที่สมัครใจเข้าร่วมจำนวน 100 คน

3. การวิจัยครั้งนี้มุ่งพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์ชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร มรดกโลกด้านวัฒนธรรมเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ร่วมกับการใช้เกณฑ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ สร้างมูลค่าและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน 4 ด้าน ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (Product), ราคา (Price), การจัดจำหน่าย (Place), การส่งเสริมการตลาด (Promotion) เพื่อการสร้างคุณค่าและมูลค่าของผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน

4. การวิจัยครั้งนี้เป็นวิธีการวิจัยที่นำกระบวนการวิจัย แบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR : Participatory Action Research) นำหลักการนำ Focus Group ซึ่งจะต้องใช้เทคนิคการฉายภาพออกไปข้างหน้า (projective technique) การเล่าเรื่อง (storytelling) การสัมภาษณ์เจาะลึก (depth interview) การสัมภาษณ์คู่ การสัมภาษณ์หรือการสนทนากลุ่ม (focus group interview) และการประยุกต์ใช้ Mind map มาเป็นเทคนิคในกระบวนการวิจัย ซึ่งมีกระบวนการให้ชุมชนมีส่วนร่วมด้วยการประชุมเพื่อถกเถียงปัญหา (community forum) เทคนิคการประชุม AIC และศึกษาเจาะลึกเฉพาะด้านด้วยวิธีการประชุมกลุ่ม (workshop) และเสวนา (group discussion) เพื่อค้นหาความจริงจากชุมชน ซึ่งผู้วิจัยต้องตั้งคำถามสำหรับแต่ละปัญหาให้ชุมชนได้ตอบแสดงความคิดเห็น และถกเถียงเพื่อหาบทสรุปร่วมกัน อันเป็นเนื้อหาคำตอบตามแนวปัญหาหรือวัตถุประสงค์การวิจัยที่ได้ตั้งไว้

5. ระยะเวลาในการดำเนินวิจัยครั้งนี้ 1 ปี 6 เดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2562 – เดือนมีนาคม 2563

กรอบแนวคิด/สมมติฐานการวิจัย



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยและระเบียบวิจัย

ประชากร (Population) ประชากรที่เป็นขอบเขตในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนเขตพื้นที่ท่องเที่ยวมรดกโลกด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 100 คน โครงการงานวิจัยครั้งนี้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

การสุ่มตัวอย่าง (Sampling Procedures) คณะผู้วิจัยศึกษาประชากรเป้าหมาย และแยกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็นสองกลุ่มตามขั้นตอนการสำรวจข้อมูล ซึ่งขั้นตอนการสำรวจข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน โดยมีผู้ให้ข้อมูล ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ผู้วิจัยจะเข้าพบผู้นำชุมชนเพื่อคัดเลือกผู้ที่มีองค์ความรู้ในเขตพื้นที่ท่องเที่ยวมรดกโลกด้านวัฒนธรรม เพื่อพูดคุย ซักถามเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนในด้านต่าง ๆ ในภาพรวมของชุมชน

ขั้นที่ 2 ผู้วิจัยจะใช้ตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) จากการคัดเลือกผู้แทนเขตพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์ชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร และการท่องเที่ยวมรดกโลกด้านวัฒนธรรม ที่มีอำนาจตัดสินใจและสนใจเข้าร่วมด้วยความสมัครใจประกอบด้วยคูจากตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กลุ่มประชากรตัวอย่างในงานวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
1. ผู้บริหารจาก อพท.	40	40%
2. ผู้นำชุมชน	20	20%
3. ชาวบ้านที่สนใจสมัครใจเข้าร่วม	20	20%
4. เยาวชนนักสื่อความหมายสมัครใจเข้าร่วม	20	20%
รวม	100	100%

เครื่องมือในการวิจัย (The Research Instrument) เครื่องมือเก็บข้อมูลใช้การสอบถามสัมภาษณ์ พูดคุย และการสังเกตร่วมกัน โดยมีกระบวนการการคิดและเรียนรู้ร่วมกัน และการปฏิบัติอย่างจริงจัง (interactive learning through action) ซึ่งทุกฝ่ายต้องร่วมกันบนรากฐานของความรักความเมตตา โดยไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ซึ่งใช้เทคนิค AIC มาใช้ในการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

ขั้นที่ 1 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมชุมชน โดยมีขั้นตอนรวบรวมข้อมูลดังนี้

- คณะผู้วิจัยนัดหมายผู้นำในหมู่บ้านและผู้อาวุโสที่เคยใช้ประโยชน์ และคุ้นเคยกับธรรมชาติมาพูดคุย สักถามเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน และทรัพยากรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมการเกษตร ของชุมชนโดยเก็บข้อมูลเป็นรายบุคคล ซึ่งจะใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ในการรวบรวมข้อมูล

- นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เรียบเรียง เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นในชุมชน

ขั้นที่ 2 เพื่อให้เกิดการยืนยันในผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการเกษตรของชุมชน มีการรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนของเทคนิค AIC ดังต่อไปนี้

(1) ขั้น A (appreciation) การทำให้ทุกคนยอมรับและชื่นชม มีวิธีการดังต่อไปนี้

1.1 ร่วมประชุมทั้งหมดซึ่งเป็นกลุ่มแกนนำชุมชนแต่ละชุมชน

1.2 แบ่งแกนนำชุมชนดังกล่าวเป็นกลุ่มย่อย พูดคุยเรื่องความภาคภูมิใจและปัญหาที่มีในชุมชนทุกด้าน ได้แก่ ด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมชุมชน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.3 สรุปและแยกแยะประเด็นที่แต่ละกลุ่มนำเสนอ สภาพปัญหาของชุมชนและวัฒนธรรมที่ผู้นำชุมชนร่วมกันค้นหา ว่าเป็นอย่างไร สามารถยืนยันหรือไม่ยืนยันเกี่ยวกับทรัพยากรการท้องถิ่นของชุมชน

(2) ขั้น I (influence) การระดมความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งมีวิธีการดังต่อไปนี้

2.1 การมีส่วนร่วมวิเคราะห์ศักยภาพของทรัพยากรการท้องถิ่น ที่สามารถรองรับการท้องถิ่นได้

2.2 การมีส่วนร่วมในการหาแนวทางอนุรักษ์ และพัฒนาให้เป็นกิจกรรมการท้องถิ่น

(3) ขั้น C (control) นำวิธีการหรือทางเลือกที่ได้ มาวางแผนปฏิบัติการ ซึ่งมีวิธีการดังนี้ คือ ให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมประชุมช่วยกันวางแผนพัฒนาทรัพยากร และผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการท้องถิ่นให้สามารถรองรับกิจกรรมการท้องถิ่นได้ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงได้

การทดสอบเครื่องมือ (Pre-testing of Instruments) มূলสำหรับการวิจัยขั้นตอนเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพนั้นมีการตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล และการตีความของคณะผู้วิจัยเกี่ยวกับความเป็นจริงระดับต่าง ๆ กับความคิดของผู้ให้ข้อมูลว่าสอดคล้องต้องกันหรือไม่ ซึ่งดำเนินการโดยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation ซึ่งเป็นการตรวจสอบแหล่งที่มาต่าง ๆ ของข้อมูลด้านต่าง ๆ ดังนี้

- การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation)

- การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation)

นอกนั้นข้อมูลต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการวิจัยและการตีความเรื่องราวต่าง ๆ จะต้องผ่านการตรวจสอบเป็นระยะ ๆ โดยผู้เกี่ยวข้องทุกขั้นตอน ตั้งแต่ต้นจนสุดท้ายของการศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection)

การวิจัยครั้งนี้มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ 3 วิธีดังนี้คือ

- การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร
- การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสอบถามและสังเกตการณ์ ซึ่งหมายถึง การเฝ้าดูหรือศึกษาเหตุการณ์ หรือเรื่องราวโดยละเอียดเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการ
- การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลควบคู่ไปกับการสังเกต ซึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น “มนุษย์” เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล นักวิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลตั้งแต่การเก็บข้อมูลด้านข้อเท็จจริง (factual) ข้อมูลแสดงความคิดเห็นและเจตนา

การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of Data)

วิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากประชุม โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย ระบุคุณลักษณะเฉพาะของข้อความ หรือสาระอย่างมีระบบ เป็นสภาพัตถุวิสัย และอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี ซึ่งมีกระบวนการกิจกรรมดังนี้ คือ ขั้นต้นใช้ การลดทอนข้อมูล (data reduction) ซึ่งหมายถึงการเลือกเฟ้นหาจุดที่น่าสนใจทำให้เข้าใจง่าย สรุปย่อปรับข้อมูลดิบที่เก็บรวบรวมได้มาลงรหัส ทดสอบแนวคิด รวมเป็นกลุ่ม แบ่งเป็นหมวดหมู่หรือเป็นส่วน ๆ เขียนข้อสรุปชั่วคราว ทำให้เกิดความชัดเจนเป็นพวก เป็นประเภท เป็นรูปแบบ หาจุดที่น่าสนใจและปรับลดเพิ่มหาข้อมูลใหม่ จนกระทั่งได้ผลสรุปและพิสูจน์บทสรุปที่น่าพอใจ ขั้นที่สองใช้ การแสดงผลข้อมูล (data display) ซึ่งเป็นขั้นตอนของการจัดการเลือกเฟ้นสรรหาตัวอย่างข้อมูลหรือสารสนเทศไม่ว่าจะเป็นการสรุปจากรายงานการสังเกต คำพูดจากการสัมภาษณ์ หรือการกระทำของผู้ให้ข้อมูลนำมาเป็นหลักฐานของข้อสรุปชั่วคราวเสนอไว้ เพื่อแสดงให้เห็นและก่อให้เกิดความเข้าใจว่าอะไรเกิดขึ้น ทำไม อย่างไร อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์และสรุปผลต่อไป และขั้นสุดท้ายใช้ การสร้างข้อสรุปและยืนยันผลสรุป (conclusion and verification) เป็นการสังเคราะห์ข้อสรุปย่อย ๆ ในช่วงแรก ๆ เข้าด้วยกันเป็นบทสรุป และตรวจสอบยืนยันเป็นผลสรุปการวิจัยในช่วงสุดท้าย การพัฒนาข้อสรุปย่อย ๆ ไปสู่ข้อสรุปใหญ่ ๆ เรื่อย ๆ ขึ้นไปนี้ เป็นก้าวของการพัฒนาทฤษฎีจากสภาพเฉพาะไปสู่ข้อสรุปทั่ว ๆ ไป (generalized) เป็นกระบวนการของการประมวลความคิดอันเกิดจากข้อมูลรูปธรรมสนาม ไปสู่รูปแบบที่เป็นนามธรรมที่เป็นทฤษฎี (grounded theory) ตามวิธีการแบบอุปนัย (induction)

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์ชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร”

1. พัฒนาและส่งเสริมผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์ชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร

1.1 ผู้นำชุมชน ชุมชน และผู้เกี่ยวข้องในส่วนของผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ พบว่า อาหารรสชาติอร่อยและขึ้นชื่อหรือเป็นที่รู้จักของชุมชน โดยใช้วัตถุดิบและผลผลิตในชุมชน นครชุม ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.2 สำรวจพื้นที่ความต้องการของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยวชุมชนด้านวัฒนธรรมและธรรมชาติ พบว่า ชุมชนนครชุม ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ได้แสดงความคิดเห็นในการพัฒนาอาหารท้องถิ่นที่เป็นวิถีชีวิตของชุมชน โดยเน้นความสะอาด รสชาติ วัตถุดิบที่หาได้ในชุมชน และให้ชุมชนเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบเอง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ประทับใจในการเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน

1.3 การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ของเครือข่ายวิสาหกิจการท่องเที่ยวชุมชนอย่างสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า จากการคัดเลือกผู้แทนเขตพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์ชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร และการท่องเที่ยวมรดกโลกด้านวัฒนธรรมที่มีอำนาจตัดสินใจ และสนใจเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ เพื่อจะได้ระดมสมองในการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นจากสูตรดั้งเดิม และปรับให้เข้าวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ

1.4 แนวทางการพัฒนาและสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นที่มีความสำคัญของชุมชนเพื่อจะสร้างอัตลักษณ์ และจุดเด่นของอาหารให้กับชุมชน และเป็นส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีวิถีชีวิต ประเพณีที่งดงามของชุมชน การคิดออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่มีความแปลกแตกต่างไปจากเดิม โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการเพิ่มมูลค่า คุณค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ และกลุ่มอาชีพ ให้มากขึ้น

1.5 การสาธิตการทำอาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า เป็นกิจกรรมหรือวิถีชีวิตของชุมชนได้นำเสนอภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรมการอยู่การกินที่ได้ปฏิบัติ สืบต่อกันมา ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนที่ไม่เหมือนใคร ซึ่งวัฒนธรรมอาหารแต่ละพื้นที่ล้วนมีลักษณะและเอกลักษณ์เฉพาะ และความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติในการเข้าถึง วัตถุดิบและทรัพยากร และภูมิปัญญาในการผลิต ฯลฯ

1.6 การสร้างตราผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นให้มีมูลค่าสูงของท้องถิ่น พบว่า การสร้างตราสินค้า มีความสำคัญกับผู้ผลิตและผู้จัดจำหน่าย เนื่องจากตราสินค้าเป็นการสร้างการรับรู้ให้กับผู้บริโภค เป็นสิ่งที่ลูกค้าใช้แยกแยะสินค้า สร้างยอดขาย และสามารถทำให้ผู้บริโภคนำตราสินค้า มาช่วยในการสะท้อนระดับของคุณภาพของผลิตภัณฑ์ได้

2. ยกระดับการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมและถ่ายทอดเทคโนโลยี ให้มีความหลากหลาย โดยใช้วัตถุดิบภายในชุมชนนครชุม

2.1 การพัฒนาด้านการผลิตอาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนนครชุม ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ชุมชนนครชุมมีการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ ในการปรับปรุงสูตรการทำอาหารให้เข้ากับกลุ่มลูกค้าหรือนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน โดยเฉพาะรสชาติ การใช้วัตถุดิบ โดยเน้นการใช้วัตถุดิบในชุมชน เช่น พืชผักสมุนไพรและมีการถ่ายทอดเรื่องราวของผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นไปยังผู้ที่สนใจและนักท่องเที่ยว

2.2 การสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์ชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร

ตารางที่ 2 ผลิตภัณฑ์ที่ได้คัดเลือกจากชุมชนนครชุม

ผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่พิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์ชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร		
ชุมชน	ผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น	แนวทางพัฒนา
ชุมชนนครชุม ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัด กำแพงเพชร	แกงขี้เหล็ก, เมี่ยงมะพร้าว, เต้าเจี้ยวผัด, ขนมดอกดิน.	การแปรรูปอาหารให้เก็บไว้ได้นาน และการทำอาหารสำเร็จรูปให้ส่งต่อ การรับประทานและการเก็บรักษา

อภิปรายผล

1. พัฒนาและส่งเสริมผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์ชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร

ผลจากการศึกษาการพัฒนาอาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อต่อยอดวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น ที่ควรจะต้องเร่งรีบดำเนินการและพิจารณาตลอดห่วงโซ่อุปทานของอาหาร ทั้งในระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ในที่นี้มีแนวคิด 5 ประเด็น 1) วัฒนธรรมอาหารท้องถิ่นต้องมีความเข้มแข็ง พบว่า เป็นชุมชนเมืองที่มีวิถีชีวิตที่หลากหลายและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจึงได้คัดเลือกอาหารท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของชุมชน ได้แก่ แกงขี้เหล็ก เต้าเจี้ยวผัด เมี่ยงมะพร้าว และขนมดอกดิน เป็นอาหารท้องถิ่นที่หารับประทานได้ที่ชุมชนนครชุม 2) ครอบครัวและชุมชนคือฐานตั้งต้น ของการสร้างสังคมที่มีคุณภาพและปลอดภัยต่อสุขภาพ พบว่า เป็นชุมชนเมืองที่มีประวัติศาสตร์การดำเนินชีวิตและมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอาหารท้องถิ่น แกงขี้เหล็ก ซึ่งมีเรื่องราวที่น่าสนใจที่สุดในโลกที่ต้องมารับประทานเพียงเฉพาะวันเพ็ญเดือนสิบสอง ขึ้นศรุม โบราณเชื่อว่าเป็นยาอายุวัฒนะใน 1 ปีรับประทานได้เพียงครั้งเดียว 3) การจัดการความรู้ด้านอาหารท้องถิ่นในชุมชนต้องเป็นระบบ พบว่า มีปราชญ์ทางด้านการทำอาหารท้องถิ่นซึ่งสืบทอดมารุ่นต่อรุ่น ในการรักษาและสืบทอดความรู้อาหารท้องถิ่นของชุมชนจนถึงปัจจุบัน 4) แนวทางการเสริมจุดแข็งของอาหารท้องถิ่นสู่ประชาคมอาเซียนและประชาคมโลก พบว่า วัฒนธรรมอาหารท้องถิ่นเป็นอีกหนึ่งในรูปแบบของการดำเนินชีวิตในวิถีของชุมชน ที่มีการสืบทอดต่อกันมานับหลายร้อยปี โดยมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองมาช้านาน นิยมรับประทานกันเฉพาะในท้องถิ่น เป็นอาหารที่ทำขึ้นโดยใช้ผักหรือวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น สำหรับวิธีการปรุงอาหารและวิธีรับประทาน มีการผสมผสานกับวัฒนธรรมอาหารของชนชาติไท ลาว พม่า จีน 5) การแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นของชุมชน พบว่า ต้องพัฒนาอาหารให้อยู่ได้นานและสะดวกต่อการรับประทานของนักท่องเที่ยว สอดคล้องงานวิจัยของ (จิตพนธ์ ชุมเกตุ, 2560, น. 64) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี” (2560) พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นควรสื่อให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นดูมีคุณค่า

มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่นเน้นเรื่องราว วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านไทยมุสลิม และอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม และสอดคล้องงานวิจัยของหทัยชนก ฉิมบ้านไร่ และรัชพงศ์ วงศาโรจน์ (2558, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “ศักยภาพอาหารพื้นเมืองและแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านอาหารพื้นเมืองจังหวัดน่าน” พบว่าอาหารพื้นเมืองน่านส่วนใหญ่มีศักยภาพอยู่ในระดับสูง นักท่องเที่ยวพึงพอใจในด้านอัตลักษณ์ของอาหารพื้นเมืองมากที่สุด งานวิจัยนี้มีได้เสนอแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านอาหารพื้นเมืองของจังหวัดน่าน 6 ด้าน คือ ด้านอัตลักษณ์ของอาหารพื้นเมือง ด้านคุณภาพของอาหารพื้นเมือง ด้านราคา ด้านการบริการ ด้านลักษณะของร้านอาหารพื้นเมือง และด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาด

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมและถ่ายทอดเทคโนโลยี ให้มีความหลากหลายโดยใช้วัตถุดิบภายในชุมชนนครชุม

ผลจากการศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ของประชาชน/ ผู้ได้รับประโยชน์ต่อโครงการงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์ชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร” พบว่า ในภาพรวมของโครงการงานวิจัยของประชาชน/ ผู้ได้รับประโยชน์มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจากการดำเนินงานโครงการในระดับมาก (3.71) เมื่อพิจารณาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในแต่ละด้าน พบว่า ประชาชน/ ผู้ได้รับประโยชน์มีการพัฒนาในระดับมากทุกด้าน โดยมีการพัฒนาระดับด้านผลิตภัณฑ์/ บริการมาก (3.78) การพัฒนาระดับด้านราคา มาก (3.76) การพัฒนาระดับด้านช่องทางการตลาดมาก (3.67) และการพัฒนาระดับด้านการส่งเสริมการตลาดมาก (3.60) ชุมชนนครชุมมีความคิดเห็นตรงกันที่ต้องการประยุกต์อาหารท้องถิ่นแบบดั้งเดิมให้ร่วมสมัยดังนี้ 1. การดัดแปลงอาหารท้องถิ่นในรูปแบบอาหารร่วมสมัย 2. จัดบริการอาหารว่างท้องถิ่นในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน 3. จัดให้มีร้านจำหน่ายอาหารท้องถิ่นในชุมชน 4. จัดทำเอกสารแนะนำอาหารท้องถิ่นในชุมชน 5. จัดทำหลักสูตรอาหารท้องถิ่นของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ วุฒินันท์ สุนทรขจิต (2551 น. 39) เรื่อง “ร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่: พื้นที่การสื่อสารความหมาย อัตลักษณ์ และความเป็นญี่ปุ่น” พบว่าอาหารท้องถิ่น อยู่ในฐานะของสินค้าทางวัฒนธรรม สื่อความหมาย อัตลักษณ์ หรือตัวตน รสนิยม อุปนิสัยการดำเนินชีวิต และภาพนิมิตเกี่ยวกับความเป็นท้องถิ่น และศักยภาพในการผลิตสินค้า ที่มีคุณภาพระดับหนึ่งที่ใช้เทคนิคและวัตถุดิบในท้องถิ่น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย-กำแพงเพชร โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ 2562 ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยดังกล่าวชุมชนอยากให้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชนช่วยกันสนับสนุนผลักดัน การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการตลาด ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรม ในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งนักท่องเที่ยวมีความพร้อมในการ ใช้จ่าย และต้องการผลิตภัณฑ์ของชุมชนซึ่งเป็นแหล่งระบายสินค้าที่ดีช่วยสร้างเศรษฐกิจชุมชน ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นไป

เอกสารอ้างอิง

- วุฒินันท์ สุนทรขจิต. (2551). ร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่ พื้นที่การสื่อสารความหมายอัตลักษณ์และ ความเป็นญี่ปุ่น. *คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. น. 45.
- หทัยชนก ฉิมบ้านไร่ และรัชพงศ์ วงศาโรจน์. (2558). ศักยภาพอาหารพื้นเมืองและแนวทางการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านอาหาร พื้นเมืองจังหวัดน่าน. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทย นานาชาติ*. Vol. 11 No. 1 (2015). น. 37.
- จิตพนธ์ ชุมเกต. (2563). การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการ จัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์. *คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. น. (บทคัดย่อ).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560 - 2564). *แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12*. พ.ศ.2560 – 2564. น. 65. สำนักรัฐมนตรี.